

A Pontoise-kert

A tanárnő élt-halt az impresszionista képekért. Minden évben várta a nyüzsgő tavaszt, mikor kis cipellőjében kitepeghet a Szigetre, hol a festőnövendékek a zsenge fűbe bökték állványaikat, hogy a heti penitencia szerint lepingáljanak egy bólogató füzet, álmos csert vagy a szúrós kökény éppen születő hajtásait. Mögéjük sétált, és hosszan bámulta a csodát. Miképpen lesz zavaros kémiai elemek sokaságából, sárga irigység-ragacsból, piros vérstercből, zöld levélkocsonyából és kék melankóliából álombéli rét, eleven fa, madár lakta bokor és szerelmes pázsit. Könyveket és színes lapokat gyűjtött francia festők képeivel. Monet, Renoir, Manet, Courtens és a többiek virtuozitása ámulatba ejtette a reáliskolai magyar–latin szakos tanárnőt. Ritka madár volt a cvikkeres, szigorú úriemberek között. Mióta az értelem uralomra jutott gyermeki öröklétlátása felett, mindig tanítani akart, pedig apja óvta őt, hogy férfimesterségre adja a fejét.

– Emberdolog az, kislányom! A diákok nem fognak tisztelni eléggé! – De tisztelték. Mert kemény és fegyelmező volt velük is, akárcsak magával.

– Mész a saját fejed után, míg bele nem vered valahova! – hallgatta épp eleget keserű anyjától, mikor a héderből hazaröpködött. A pillangótáncról hamar leszoktatták, a mélyen vallásos családban nem volt helye a fiatalkori álmoknak.

Tanárnőként nem ejtett több szót sehol a kelleténél, akkor sem, ha a tanfelügyelő előtt kellett számot adnia osztálya haladásáról, amikor a székesfővárosi gimnáziumi vers- és prózamondó versenyre készítette fiait, vagy csupán a pedellust kellett rendre szólítani a sok törött kréta miatt. Kint egy szigorú, zárt világban, belül egy ezerszín birodalomban létezett. Délelőttönként a nominativusok, genitivusok és dativusok szabályrendszerei rendezték a gondolatait. Ám a délutánok! Ó, azok a mesés délutánok! Azokat nem adta senkinek.

Titkon galériák elé sétált, csak úgy, mint amikor asszonyok láthatóan cél nélkül ténferegnek a korzón. Messziről célba vette a hatalmas ólomüveg kirakatokat, és megállás nélkül, aprókat lépve sétált előttünk fel s alá, mint egy múzeumi teremőr valahol egy sosem létezett párizsi galériában.

Ezen a tavaszon sokáig nézhetett így egy kiállított festményt, melyet egyenest a '89-es párizsi vilákkiállításról hozatott ide hírverés gyanánt Goldstein, a galériás.

Camille Pissarro A Pontoise-kert című olajremeke került az értő pesti urak és hölgyek kíváncsi tekintete elé. Szinte minden délután eljött ide, hogy magába szívja ennek a lenyűgöző képnek az illatait. A renoir-i bodros felhőket, melyek között lemniszkáták örvénylenek a forró déli nap keltette légpárnáktól, az előtérben kókadozó virágszigetet és a padon pihenő fehérruhás tanítónőt, ki nyugodt mozdulatlanságban szemléli a gondjaira bízott leánykát. A leányka kis hangszerébe fú, amitől az egész kép zenélni kezd, és harmóniává olvad a buja kert, a végtelen magasság és a csupán ember által érzékelt idő.

A tanárnő szerette a verseket is. Verlaine költészetét maga fejtegette franciából magyarra, hol sikeresen, hol kétségbeesve.

Votre âme est un paysage choisi Que vont charmant masques et bergamasques Jouant du luth et dansant et quasi Tristes sous leurs déguisements fantasques.

Különös tájon jár a lelkem, álarcos vendég táncol ott, verik a lantot, de köpönyegük alatt bold szíviük szomorúan ver.

Naplójába rótta a sorokat, de minden páratlan oldalra egy apró rajz került. Impreszionista rajzocska egy ligeti padról, egy vadrózsabokorról, mely a gangra fut fel, egy tál viaszos szilváról, vagy az anyja által küldött mézes csuporról.

Tout en chantant sur le mode mineur L'amour vainqueur et la vie opportune, Ils n'ont pas l'air de croire à leur bonheur Et leur chanson se mêle au clair de lune,

Dalolják az édes, enybe mollt, Amor győzedelmes lelke! Tudják, hazugság, mit a száj dalol, a hold ragyog be énekiükbe.

Amor győztes üdve! – Édes Istenem! Merre az a csendes lelkű férfi ebben a magas városban, aki megértene? Kit nem a rang, a pengők, sarkantyúk vagy rendjelek pengése lobbant lángra, hanem az én szerelmetes, nagy szívem? Hol van az búsképű lovag, aki odaállna velem Goldstein kirakata elé? – sóhajtott.

Au calme clair de lune. triste et beau, Qui fait rêver les oiseaux dans les arbres Et sangloter d'extase les jets d'eau, Les grands jets d'eau sveltes parmi les marbres.

A holdnak fénye búsan ömlik, álmodik a madárka benne, csak a szökőkutak sírnak jajongva, a karcsú kutak kint a kertben.

Mire eddig ért a versben, már ő is sírt, és csak a napvégi rutin – kis bérházfolyosóról nyíló lakása spalettáinak bezárása, másnapi szigor-szürke ruháinak előkészítése, éjszakai pohár víz éjjeliszekrényre állítása – nyugtatta meg feljajdult lelkét.

A pünkösdi cserkész táborba a tanárurak kísérték el a pajkos ifjúságot, ahova nőket nem vihettek, így egymás után két csodálatos júniusi napot is ajándékba kapott. – Milyen lehet a Pontoise-kert a délelőtti fényben? – forgatta fejében a gondolatot már napokkal előbb. A nyitásra a bolthoz ért, és egészen közel merészkedett a képhez. Orrát az üveghez nyomta, és kuncogva rajzolt vele kis köröket a leheletétől párásra vált felületre. A ködössé vált kirakaton át még álomszerűbbnek tűnt a kert. Egyes részletei bizarr foltokká olvadtak, míg mások kontúrjai megkeményedtek. A kaleidoszkópszerű látomásból öblös hang ébresztette.

– Kisasszony! Jöjjön már beljebb! Hétszámra látom magát, hogy bámulja a képünket, vagy már-már azt hihetem, a kép bámulja magát!

A zsidó kaftánban volt, és barátságosan simogatta a szakállát. Bent a galériában százszámra álltak, feküdtek, könyököltek a képek. A művészethez értő tulajdonos nagy gondal válogatta a remekeket. Az a hír járta, hogy a müncheni és barbizoni festőéveit töltő Munkácsy titkos patrónusa. Annak képeit jó érzékkel olcsón rendelte, zsúriztette, raktárban érlelte, majd igen jó pénzért – adagolva azokat – piacra vitte. Itt is díszlett egy-kettő belőlük. *A Sétány a Parc Monceau-ban* és *a Krisztus Pilátus előtt*.

A délelőtti galerialátogatás végén a tanárnő hazavitte első kis festményét, egy Renoir-kép, *A teraszon* egyik viszonylag jól sikerült másolatát. Festője S. I.-né, ismert budai piktorhölgy. Otthon riadtan kereste a kép helyét, de nem lelte. Az előszobai apró komód mellé állította, de éjjel felriadt, és beljebb költöztette a festményt a mosdótál mögé. De még magára sem húzta a sűrű dunyhát, mikorra rádöbbsent, hogy egy ilyen kincset illetlenség a budoár közelébe tenni. De szög nem volt a falba verve, ezért a nagyszekrény elé állította *A teraszt*. Ismét kétsége támadt. – Nem maradhat ott! – intézte el az

ügyét hevesen. – Reggel félálomban kinyitom a szekrényt, máris feldől. – Így végül az ablak mellé állította, ahol a sokszor gyalult parketta egy kis vájatot is adott.

Reggel sírt, amikor magára hagyta a kincset. De céltudatosan vette az irányt a kipáshoz, és ezt a szabadnapot is a galériában töltötte. Újra és újra átrágtta magát Goldstein gyűjteményén és kiélvezte a színmámor minden pillanatát. A második kép is impreszionista mester jól sikerült másolata volt. Számos Degas-replika közül választott, miután a boltos dörmögve elmesélte neki, miképpen tett szert *A Pontoise-kertre*, sőt még a kirakatból is bevette kis időre, hogy kezébe vehesse. Az új szerzemény, a *Baletpróbá* volt. Mikor otthon maga elé tartotta és a késő délutáni fényben a színpadi vörös tónusok még tüzebben éltek, úgy látta, ő az egyik pihenő növendék. Talán pont az ott, amelyik kacagva tarkójára emeli kezét? Inkább a cipellőjét igazgató fruska? Egy reggel még fontos feladat derengett fel. A szögek! Nem vett szögeket! Élt a házban néhány iparos is, az egyik asszonya segítette ki szeggel, kalapáccsal. – Lelkem, várja meg az uramat! – kérlelte. – Csak férfi dolga az! Tanárnő naccsága megmutatja a képek helyit, a Jóska megbeüti a szöget! – Nem, nem! – szabódott. – Tudom én a csínját, nem lesz semmi baj! – mosolygott kényszeredetten. – Néhány perc és hozom vissza a kalapáccsot! Köszönöm! – szólt vissza már a gangról. Tévedett.

Ráment az este. Végigkoslatta többször a lakást, végigpróbálta az összes falrészt. Ült a sezlonon, előtte az éjjeliszekrényen törként feküdtek a szegek. – Hát nem lehet felakasztani csak úgy egy kampóra ezeket! Barbárság! – motyogta maga elé. – Nem jók a falaim! Nagyobb, tágasabb hely kell!

A napi rutin vitte őt is magával, mint mindenki mást. A képek gyűlte körülötte, nekitámaszkodva ládának, lépcsőfoknak, mosdótálállványnak és kredencnek. Goldstein üzletét eladták a fiai, mielőtt felszálltak egy Amerikába tartó gőzösre. De lelt új galériákra, nyári szüneteken – elfogadva az éppen neki udvarló vegytan tanár úr által felkínált másodosztályú vonatjegy nyújtotta kényelmet és figyelmet – Kolozsvárra, Kassára, Pozsonyba vándorolt új kincseket kutatva. Életében minden egyéb *másodsorban* történt, impreszionista szerelmeinek árnyékában. Vadul szeretkezett képzeletében a művészekkel, festékfoltos mellét bátran kínálta a csontos fejű Renoirnak, a tífuszból gyógyult Monetnak. De valódi férfiak valódi ágyába csak kötelességből feküdt. Ravel zenéjét hallgatta nászajándékkul kapott gramofonján, miközben keze meleg és nedves ölében mozgott a taktusra. De férje, a puha tenyerű és hízekony aljegyző, későbbi kúriai bíró, a vidéki városka királyi törvényszékének majdani elnöke egy pissenést nem hallott tőle igen ritka szeretkezéseik öt perceiben. Lajos kerek volt, nyírt bajuszú, tokás és biztonságos. Kivezette őt az emancipálódásra úgvis képtelen főváros kelkáposztafőzelék-szagú bérházából, bele a békési nyugalomba. Hja, a képek! Azokat is kapta hozományul. Az addigra több száz darabos képgyűjteményt, melynek elhelyezésére komoly átalakítást volt kénytelen elszenvedni a poros gyulai ház. Szög nélküli átalakítást, mivel a friss pesti asszonyosság nem a falra akasztotta a mázolmányokat, azok szanaszét heverték körülöttük. Pedig már *jók* voltak a falak, és tágasabb az élettér. – A szeretőimet nem szegzem a falra! – csapott fel a trieszti nászút utáni első nap, mikor Lajos csendesen rátért erre a kényes ügyre. – Ez olyan pesti divat! – kanyarintotta el a szót a gyulai méltóságos asszonyok felől. – Bolond! – ítélte el sommázva őt a vidéki plebs.

Gyűjtőszenvedélye várandóssága idején is tombolt. Eredeti francia műrekre vágyott, *A Pontoise-kertre*. Lajos – az atyai örökség egy jelentős részét rááldozva – bécsi műke-

reskedők segítségével meghozatta a képet, mire a töppedt kis Kamillkát – az imádott mester iránti tiszteletből kapta nevét – a világba hívta a Jóisten. A kép a szülőággal szemközt lett felállítva, a menóra mögé. A csecsemő számúzve lett a kisszobába. a ve-
gyes házasság miatt keresztelők lakomát tartottak. Az érkező nobilitások és asszonyaik – a rabbi, a püspök, a pénzügyi számvevősegi főtanácsos, a prépost, a kórházigazgató, a Nemzeti Hitelintézet gyulai főigazgatója, az adóügyi tanácsnok, a messze híres néprajzkutató ciganológus és a többiek – is nagyobb áhítattal vizslatták a festményt, mint az újszülöttet. Az egykori reáliskolai magyar–latin szakos tanárnő, immár nagyságos asszony és édesanya úgy érezte, hogy egy hatalmas hegy tetejére érkezett. Buzgón ecsetelte hallgatóságának – no, nem a vajúdása fájdalmait, hanem – a Pissarrói életművet. Mit tanult a pointillizmusból ez a Saint Thomas szigetéről származó barátságos zseni, mit adott neki Venezuela és Monet barátsága. Hogyan nyilvánul meg koloritja ebben a varázslatos alkotásban, és milyen volt vele az első találkozás Goldstein kirakatában...

Néha, önmagának sem bevallva megpróbálkozott egy-egy kép felakasztásával. Már megnyálazta a szög végét, kijelölte a helyet, és apró koccanásokkal útjára engedte volna a téglába a hívatlan vasvendéget, de hányingere támadt, és alétan engedte le kezeit. Kínzó kétségbe torkolt amúgy érdektelenül csordogáló élete. Bolond volnék? – tette fel egyszer a kérdést a fiának. – Ugyan, kedves mama, maga csak egy elveszett *mécène des arts*. Valóban az volt. Az egykori alföldi birtok minden zsiros röge helyébe egy festmény került. Jöttek a vigécek Erdélyből, Felső-Magyarországról a még el nem hitt új határokon át, jöttek a fővárosi műértő galériások és az önjelölt festősuhancok a vidéki kúriára képeket eladni. Nevenincs művészek alkotásai pihentek a hűs szobákban, rendekben állva, mint az egykori gazdaság aranybúza kévéi aratáskor. A nyolcak avantgárdjai, a nagybányaiak plein airjei, az alföldiek expresszionista peinture-jei hallgatták a tisztára pucolt lóistállóban az egykori mezőhegyesi félvérek még hátra maradt nyerítését. Mire megözevgyült, az élet alatt összehordott festmények, mint poros árokperti bógács kapaszkodtak beléje. A háború éveiben már nem nőtt a gyűjtemény, előbb egyet-egyet csentek el cigánysuhancok, majd ő adogatott el tíz meg húsz pengőért képeket, hogy megélhetésre költse.

A gettó még tízutcányi területű sem volt, oda zsúfolódott össze a mezőváros több ezres izraelita lakossága. Minden javát elvesztve egy apó konyhát jelöltek ki neki. Bőrröndjében néhány alsószoknya, harisnya, zsebkendő és lekvár mellett *A Pontoise-kertnek* jutott hely. A zsidók már hetek óta csak a kertre néző ablakokat nyithatták ki, utcára nem mehettek, keresztényekkel nem érintkezhettek. Vártak. Az utolsó várakozással teli tavaszi napon a reáliskolai magyar–latin szakos tanárnő reszketeg kézzel, de mosolyogva az ablakkal szemközti, hulló vakolatú falba vert egy szöveget, és nagyon lassan ráakasztotta a festményt. A kertből a beeső alkonyi fényben volt a legtündöklőbb Camille Pissarro impresszionizmusa, miközben az utca felőli nagykapu előtt már az állomás felé terelték az embereket. ◀